

HANS KÜNG

(*1928) katolikus teológus, valláskutató. XIII. János pápa a II. Vatikáni zsinat tanácsadójává nevezte ki. A Tübingeni Egyetem teológiát tanított. 1996-ig, nyugállományba vonulásáig, az egyetem Ökumenikus Kutatóintézetét vezette. Tübingenben él.

Főbb munkái:

- Christenheit als Minderheit. Einsiedeln, 1965.
- Die Kirche. Freiburg, 1967.
- Christ sein. München, 1974.
- Existiert Gott? Antwort auf die Gottesfrage der Neuzeit, München 1978
- Ewiges Leben? München, 1982.
- Theologie im Aufbruch. München, 1987.
- Die Hoffnung bewahren. Zürich, 1990.

Magyarul megjelent könyvei:

- Világvallások etikája (Projekt Weltethos). Bp., 1994.

Kereszténység és világvallások c. sorozat:

- Párbeszéd a buddhizmusról (*Heinz Becherttel*). Bp., 1997.
- Párbeszéd az iszlámról (*Josef van Ess-szel*). Bp., 1998.

(Előkészületben:)

- Párbeszéd a hinduizmusról
- Párbeszéd a zsidó vallásról

-Mi készítette önt katolikus teológusként arra, hogy a világvallásokkal és a világethosz problémájával kezdjen foglalkozni?

-Mindig is nyitott voltam a világra. Svájcban nőttem fel, ahol három különböző nemzetiség él együtt. A római Collegium Germanicum et Hungaricumban, ahol tanulmányaimat végeztem – ott egyébként magyar diákokkal tanultam együtt, akikkel nagyon jól megértettük egymást – hallottuk még azt a mondatot, miszerint „az egyházon kívül nincs üdvözülés”. Azóta ezt a II. Vatikáni zsinat korrigálta. Amikor 1955-ben Tuniszban jártam, a fehér atyák - egy az iszlám körében végzendő misszió érdekében alapított rend - tartományfőnöke azt mondta, hogy tulajdonképpen reménytelen a munkájuk, és valamennyien a fekete afrikaiak közé fognak menni. Megkérdeztem, hogy miért van ez így? Két okot említett: egyrészt azt, hogy a keresztény hit nagyon komplikált - ellentétben azzal az egyszerű hitvallási formulával, miszerint: "Nincsen más isten Isteneken kívül, és Mohamed az ő prófétája." Erre a keresztények nem tudnak mit felelni; nem tudják megfoghatóvá tenni hitüket. A másik oka az, hogy a mohamedán szexuálmorál lazább. Erről bővebben lehetne beszélni; nem olyan laza, mint itt vélik. Ám természetesen egy olyan törzsi kultúra számára, mint amilyen az Észak-Afrikai arab törzseké volt, melyekben Ábrahám,

Izsák és Jákob korához hasonlóan gyakorlatilag a többnejűség dívott, az iszlám alkalmasabbnak bizonyult.

Ezekről a kérdésekről aztán természetesen újra és újra el kellett gondolkodnom; arról, hogy miként is állunk mindezekkel a dogmákkal, amelyek a kereszténységet - ami eredendően szintén egyszerű volt - végül ilyen bonyolulttá tették. Aztán a II. Vatikáni zsinat, melynek XXIII. János pápa meghívására hivatalos tanácsadója voltam, új módon szembesített a vallásokkal. Később egyre inkább tanulmányok, tudatos elhatározás vittek a különböző vallású emberekkel folytatott dialógusok felé.

-Ezek okozták később a katolikus egyházi vezetéssel támadt konfliktusát?

-Sokan tanúsítják, kezdve a tübingeni katolikus fakultásnál, ahonnan el kellett mennem, hogy katolikus vagyok. Ez számomra soha nem is volt kérdés. A katolicitásnak azonban Pál apostoltól kezdve lényege, hogy Péter is elmondhatja az igazságot. Hogy tehát szabad rákérdezni ama tévedhetetlenségre, melynek hite a születésszabályozástól az abortusz kérdésén keresztül a haldoklók segítségéig menő kérdésekben gyakoroltatik, hogy ezt valóban a mi Urunk, Jézus adta-e valamelyik egyházi instanciának. Ebben sok ember kételkedik; ezek tehát kritikus kérdések. Az egyház sora azonban akkor fordul rosszra, ha nem lehet kritikus kérdéseket felvetni, hiszen előbb vagy utóbb ezek áttörnek. Kétségtelen, hogy a katolikus egyházi vezetés a jelenlegi pápa alatt rendkívül sokat vesztett hiteléből, amit annak idején, XXIII. János és a II. Vatikáni zsinat alatt felhalmozott. Remélem azonban, hogy eljön az idő, amikor ráébrednek arra, hogy egyházunk hajója talán túlon túl jobbra tért el, és hogy e belátás nyomán újra az ésszerű, keresztény és emberi közép felé kell kormányozni.

-Ön a könyveiben az utómodernről és posztmodernről is ír. Miben látja ennek a kornak a sajátosságát a korábbiakhoz képest?

-Vannak emberek, akik eleve elvetik a posztmodern szót, mert kezdettől fogva úgy vélik, hogy ez azonos a posztmodernizmussal, amelyet bizonyos francia filozófusok terjesztettek el, és amely voltaképpen tetszőlegességet jelent. Ezt az abszolút tetszőlegességet a magam részéről a modern végső kihatásának tartom, amely a szubjektivizmuson és az individualizmuson alapszik - mely értékekben magam is osztozom. Ez az individualizmus azonban az ellentétébe fordult, és elsősorban már nem az emberi méltóságot, hanem egy majdhogynem gátlástalan pluralitást, egyfajta önkényességet jelent, ami már nem szolgálja az ember javát. Ezért nem is értelmezem a jelent a posztmodernizmussal, azzal a formulával, amit gyakran idéznek, jóllehet Feyerabend nem így értette: *anything goes*, bármi mehet. Ellene vagyok annak is, hogy az ethosz helyettesíthető azzal a mondattal, hogy csak „kedvünkre való legyen”. Ezek olyan dolgok, amelyeket semmi esetre sem kívánok méltányolni; a libertinizmus egyetlen fajtáját sem, légyen az a pénzügyekben, vagy az üzleti életben, vagy mint korrupció a politikában, avagy a szexuális életben – ahol szintén vannak az

emberiességnek bizonyos határai. Ez az, amit elutasítok: a tetszőlegesség és az önkényesség posztmodernizmusát.

Másfelől azonban még Jürgen Habermas is úgy véli, hogy az újkor még nem zárult le, de nem tekinthet el attól, hogy a modernből kiérve egy másik korszakba jutottunk. Ezt nem kívánom most részletekbe menően taglalni; van egy világethosz tervezetem* /* *Világvallások etikája* (Projekt Weltethos). Egyházfórum, Bp., 1994/, és írtam nemrég egy könyvet a kereszténységről, ami hangsúlyozottan utómodern indíttatású. Éber szellemek számára az utómodern az első világháborúval kezdődik. A korszak olyan nagy szellemei, mint Karl Barth, Albert Schweitzer és sok marxista is, pl. Rosa Luxemburg, más világot reméltek; nem akartak több háborút; már akkor látták a természet kifosztását, látták a technológia terjeszkedését, mint ahogy azt is, hogy a nacionalista politika hogyan csábítja el a lelkeket. Mindez aztán a második világháború után vált teljesen nyilvánvalóvá.

Ma olyan mozgalmak és törekvések vannak jelen, amelyek ugyan a 19. században, tehát a modernben kezdődtek, de csak az utómodernben bontakoztak ki.

Mindenekelőtt ilyen az ökológia jelentősége az ökonómiával szemben. Másodszor a béke és a leszerelés jelentősége a nacionalista háborús politikával szemben. Továbbá a férfi és nő új partneri viszonya a patriarchális rendszerrel szemben, ami az emberiséget gyakorlatilag kezdettől, illetve csaknem kezdettől meghatározta, hiszen kezdetben matriarchátus volt. Ezek új dimenziók, amelyek oda vezettek, hogy sor került a tudományok utómodern átértékelésére, melynek nyomán már nem az abszolút tudás letéteményesének tekintjük őket. Azután ilyen a technológia relativálódása, amit az atombombának köszönhetünk; úgyszintén a tájakat tönkretévő iparosítás, továbbá a demokrácia problematikussá válása akkor, amikor merőben individualisztikussá és formálissá válik.

-Mennyiben más ez a korszak spirituális téren? Miben változott a vallás az ezredvégén?

-Úgy hiszem, hogy a vallás egy olyan pozitív aspektus, amit mindeddig kevésbé vettek tekintetbe. Ezt még az egyházak sem látják eléggé, mivel túlon túl a régibe rögződtek bele, de azt hiszem, hogy a modern értelmiségek sem érzékelik eléggé. A modern viszonya a valláshoz messzemenően negatív, ami érthető is, hiszen a katolikus egyház úgymond mindent megtett annak érdekében, hogy lehetetlenné tegye magát az újkorban. Ez egyrészt negatív beállítódást jelentett a modern filozófiával szemben. Már Descartes is attól tartott, hogy betiltják a könyvét. Ez a Galilei-ügy idején történt, ami jelzi a természettudományokkal szembeni téves beállítódást. Azután teljesen negatív beállítódást jelentett a születő demokráciával, a francia forradalommal és a „szabadság, egyenlőség, testvériség” hármas jelszavával szemben. Továbbá természetesen az emberi jogok kérdésével, a sajtószabadsággal, a véleményszabadsággal, a vallásszabadsággal szemben. Mindezt elutasították, sőt nemcsak hogy elutasították, hanem erős szavakkal pokoli szüleményeknek nevezve el

is ítélték. Így aztán nincs mit csodálkozni azon, hogy bár az újkor vezető szellemei, kezdetben pozitívan viszonyultak a valláshoz – Descartes, akárcsak Galilei és Newton is; sőt Rousseau, a modern állam gondolatának kidolgozója sem volt egyszerűen vallástalan –, lassanként mégis olyan konfliktus alakult ki, hogy később már a szociáldemokraták is úgy gondolták, hogy csak akkor ember az ember, ha a vallás ellen van.

Ez azonban megváltozott. Még olyan emberek esetében is, akik szkeptikusak voltak, mint Habermas, aki legalábbis újabb írásaiban megengedi, hogy a vallás pozitív szerepet is játszhat. A rendszerében persze nem tud mit kezdeni vele, de nem tudja figyelmen kívül hagyni, hogy Latin-Amerikában a felszabadítási teológia, a felszabadítási mozgalmak a leginkább a vallás által motiváltak az embereket. Mint ahogy az is tagadhatatlan, hogy Kelet-Európában sok vallásosan motivált ember állt a forradalmi mozgalmak élén a totalitárius államszocializmussal szemben. Szintúgy tagadhatatlan, hogy Dél-Afrikában az apartheid felszámolását és az új rendszer vérontás nélküli bevezetését lényegében olyan emberek vezették, akik együtt voltak az afrikai egyházi tanácsban. Jó részüket személyesen ismerem, még az apartheid idején tartottam ott előadásokat. Hasonló történt a Fülöp-szigeteken, ahol vallásos és egyházi emberek szálltak szembe a Marcos-rendszerrel. Ez természetesen valami más, mint amikor bizonyos körülmények közt a vallás csak a reakciót támogatja.

A vallás ambivalens jelenség; a vallással élhetnek és visszaélhetnek, de a modern utáni kor jele az, hogy sokak számára a vallás újra egy lehetséges álláspont, olyan alap, amelyen állni lehet, amely értelmi horizontot mutat, hogy tudjam, miért is élek, dolgozom és szenvedek. Továbbá természetesen meghatározott támpontokat is ad, melyek nem kell hogy kicsinyesen moralizálóak legyenek, főként nem szexuális téren. Ám mégiscsak támpontokat ad a tekintetben, hogy alapjában mit ne tegyek, s hogy vannak olyan dolgok, melyekre azt mondom, hogy ezt nem teszem. És ha megteszem, akkor tudom, hogy ez téves, rossz, és azért szégyellem magam. Ezek olyan dolgok, amelyekről elmondható, hogy egyenes gerinccel és nyílt tekintettel vállalhatók. Így anélkül lehet vallásos az ember, hogy lesütött szemmel vagy szenteskedve kellene járnia, s ez valami olyan, ami nélkül el sem tudom képzelni az életemet.

-A modern haladás- és tudományhitek elhalványulásával vákuum jött létre, melyben különféle régi és új vallásos jelenségek burjánzanak. Milyen kihívást jelent ez a történelmi világvallások számára?

-A piacgazdaság a vallások között is teret hódított. Ennek megvannak az előnyei és a hátrányai. Önmagában ez nagyon sok lehetőséget jelent. Sok embert érdekel a religiozitás; meggyőződésem, hogy az önök országában még inkább így van ez, mivel különösen a fiatalabb emberek veszik észre, hogy itt valami érdekes dologról van szó. A kérdés az, hogy ki kínálja ezt nekik. Ha ezt a dalai láma vagy egy új zenbuddhista csoport kínálja, akkor azt mondják, igen, számomra talán a buddhizmus az igazi.

Aztán van egy csomó olyan kicsi csoport, akikért nem tenném tűzbe a kezemet, hiszen szörnyű dolgok történtek a kis szekták táján, legutóbb Japánban. Ez nem kívánatos, de régebben is volt már ilyen Guyanában, illetve Kaliforniában. Egyébként sem mindenki vallásos, aki annak mondja magát. Ezek néha egyszerűen pszeudo-vallások. Magában véve azonban rengeteg csoport van, amelyek vallásos tevékenységet folytatnak, és jelen van e téren is a lehetőségek piaca, ahol egy fiatal választhat. E tekintetben az egyházaknak magukat kell hitelesíteniük, ha nem akarják, hogy a fiatal nemzedékek másfele tájékozódjanak. Mindenesetre jobb, ha egy meghatározott, bevett vallásban keresnek utat, mintha egyáltalán nem keresnek.

Azt kívánom, hogy a fiatal nemzedék vegye észre, a dolgok bizonyos víziójáról van szó; valahol támpontot kell találnia az embernek; tudnia kell, hogy mire is törekszik. Ha nem tudja, és már csak önmagára gondol, csak falásra és védelemre, szexualitásra, akkor embertelenné is válik és eladja magát – legyen az akár a pénz, a politikai hatalom, a tudomány vagy bármi más. Embertelenné válnak, elvesztik a saját személyiségüket. És úgy hiszem, ez az, amit az ateisták még nem értettek meg igazán: ha az ember elfogad egy abszolútumot, egy legfőbbet, amihez kizárólagosan hozzákötődik, akkor szabaddá válik másokkal szemben.

-Ön a vallások közti párbeszéd elengedhetetlenségéről beszél. Megteremthető-e a vallások közti valódi dialógus? Miben látja ennek legfőbb akadályát?

-Természetesen minden vallásban sok problémát találni. Utóbbi munkáimban megkíséreltem a zsidóság és a kereszténység paradigmaváltásainak bemutatását, most pedig az iszlám kérdéskörén dolgozom. Ha az ember az aktuális nehézségek felől közelít, akkor a vallások fő problémája – és ez egyaránt érvényes a zsidóságra, a kereszténységre, az iszlámra, sőt bizonyos tekintetben még a hinduizmusra és a buddhizmusra is – az, hogy a legtöbb vallás megrekedt saját középkori paradigmájában. Ez nagy paradigma volt, mely a zsidók esetében az egész rabbinikus zsidóságra kiterjedt. A második templom lerombolása, a zsidóságnak az egész világban való szétszórása után ez volt a túlélés csodája. Ennek során mindvégig a rabbijaikra voltak rászorulva, nem volt már királyuk, nem voltak már papjaik, elvesztették a templomot, elvesztették Jeruzsálemet, elvesztették országukat, de mindig megmaradt a Tórájuk, megmaradtak a szokásaik, megmaradtak rabbijaik – ami nagy dolog! A veszély azonban az, hogy eközben nem veszik észre: paradigmaváltás következett be. A zsidóság ezt már a 19. században érzékelte. Ugyanez érvényes az iszlámra.

A kereszténységben is egészen hasonlóan fest a dolog: a katolikus hierarchia nagy része – remélem néhány püspök nem veszi zokon, ha így mondom –, nemcsak az öltözetet, a magatartást, hanem a szellemi világát tekintve is messzemenően középkori paradigmában él. Középkoriak az olyan intézmények, mint a latin nyelvű mise vagy szertartások egész sora, mint amilyen a magángyónás. Akárcsak a cölibátusról szóló törvénykezés, ami csak a 11. századtól kezdve érvényes egyetemesen az egyházban.

Azután a nőekkel való bánásmód, lefokozásuk az egyházban, ez is javarészt középkori eredetű. Középkori eredetű mindenekelőtt a centralisztikus rendszer, melyben valaki áll odafenn, majd hosszasan senki, aztán egy idő után következnek a püspökök, aztán a papok, majd pedig a világiak, akiknek igazából nem lehet bebeszélésük semmibe. Ezt aztán a II. vatikáni zsinat korrigálta. Kimondatott, hogy a hierarchiánál fontosabb Isten népe. Ezért is áll az egyházi alkotmányban az első fejezet Isten népéről, és csak azután következik a hierarchiáról szóló rész. Ez az eredeti újszövetségi egyházi alkotmány. Minden más középkori és természetesen reformációellenes és antimodernista. Ámde a zsinat utáni időszakban a hierarchia és mindenekelőtt Róma mindent megtett annak érdekében, hogy a középkori eredetű piramist, mely paradigma egészen jelenünkig fennállt, újra visszaállítsa. Ez a problémája a katolikus egyháznak, mint ahogy a középkori paradigma a problémája a zsidóságnak és az iszlámnak is.

-Ön azt írja, hogy a vallásközi dialógus feltétele az önkritika minden vallás részéről. Milyen kérdésekre kellene legfőképpen irányulni a kereszténység önkritikájának?

-Azt gondolom, hogy minden egyes vallásnak megvan a maga sajátos feladata. Az önök országában sok zsidó él, a legnagyobb kisebbség Budapesten; egyértelmű, hogy a zsidóság roppant kihívást jelent a kereszténység számára. A legtöbb keresztény még nem realizálta, hogy eredeti paradigmánk egy zsidó–keresztény paradigma volt. Nemcsak maga Jézus volt zsidó, az anyja is, sőt az első tanítványai is valamennyien. Az első hitvallások is zsidó hitvallások voltak, melyek nem álltak ellentétben az egyistenhittel. Mindazt ami a monoteizmus ellen szólhatott volna – annak megformálásában, hogy miként határozzák meg Jézus helyét – akkoriban elvetették, mivel zsidók voltak. Ebből már adódik a kérdés, hogy nem kellene-e újragondolni a görög-hellenisztikus kontextusban később megfogalmazódott hitvallásokat. És hogy ennek során nem kellene-e megkérdezni zsidó testvéreinket és nővéreinket, hogy megértik-e, s hogyan lehetne olyan megfogalmazást találni, amely érthető számukra is?

A zsidóság kihívást jelent teológiánk számára, Isten történetéről alkotott vízióink egészének, és az egyház története szempontjából is, mert a keresztény egyház nem váltja fel oly egyszerűen a zsidóságot. Mindig azt gondoltuk, hogy az egyház ezt képes lesz megtenni. De nem így lett. A zsidóság most, miként egykor, létezik, és első számú beszélgetőpartnerünk.

-Megvalósulhat-e a vallások közti dialógus anélkül, hogy a kultúrák hasonlóan önkritikus alapmagatartást tanúsítanának? Ráadásul a nem vallásos emberek alkalmasint többen vannak, mint a vallásosak.

- Afrikára vagy Indiára nézve nem érvényes az, hogy ott a nem hívők többségben lennének. A legtöbb ember hisz. Az csak a nyugati értelmiség előítélete, hogy az egész világ a szekularizálódás útján van vagy lesz. Ez már nálunk sem érvényes. Ha

mélyebbre ható beszélgetést folytat az ember valakivel a halálról, akkor lehet, hogy az illető azt mondja, amit Ernst Block is mond, hogy oda azért egy apró „talán”-t tennék... Tehát nem minden olyan szekuláris, mint ahogy az a felszínen látszik. Az azonban már kérdés, hogy milyen legyen vallás és kultúra viszonya. Ha így futtában kell kijelölni az álláspontokat, akkor azt mondanám, hogy ha vallás és kultúra teljesen azonossá lesz, akkor az veszélyessé válik. Akkor a vallás nacionalistává válik; ezt gyakran láttuk Lengyelországban, és ez történt Írországban is.

Másfelől fennáll vallás és kultúra teljes szétválásának eshetősége, amiről azt gondolják a szekularisták, hogy a vallás fennállhat kultúra nélkül. Az egészen radikális vallásosság képviselői pedig azt gondolják, hogy nem kell törődnünk a kultúrával, csak az evangéliumra, Isten igéjére van szükségünk. Mindkettő téves! Akár tetszik ez nekünk, akár nem, valahol a két véglet közötti pozíció lenne kívánatos már csak azért is, mert ebben a kultúrában élünk. Ez pozitív megközelítésben úgy fest, hogy a vallás nem akarja mintegy „fölülről” dominálni a kultúrát, nem dönti el valamilyen hierarchia alapján, hogy mi megengedett és mi nem a művészetben vagy a színházban, vagy bárhol. Megfordítva: a vallás ebben a kulturális sokféleségben, ami állandóan ostromolja az embereket, valamilyen módon talajt ad a lábuk alá, valamit, amivel belülről képesek tájékozódni. Az emberiség történetében kultúra vallás nélkül gyakorlatilag sosem létezett. Az úgynevezett modern kultúrával kapcsolatban felvethető a kérdés: vajon nem pusztán átmeneti fázis volt-e? Persze kétségtelen, hogy a vallás úgy nem tér vissza, mint a középkorban.

-Ön néhány évvel ezelőtt kidolgozott egy „Világethosz projektet”. Mi vezette erre?

-Az az alapvető belátásom, hogy nincsen nemzetek közötti béke vallások közti béke nélkül. Ez érvényes a Közel-Keletre, érvényes Észak-Írországra, Srí Lankára, Kasmírra, és érvényes mindenhol, ahol nagy ideológiai nézetkülönbségek vannak. Ez az első. A második az, hogy a vallások között nem jöhet létre béke vallásközi dialógus nélkül. Ha nem kerül sor végre izraeliek és palesztinek közötti értelmes beszélgetésekre kulturális és vallási témákban is, akkor újra és újra lőni fognak egymásra. Mindenütt szükség van beszélgetésekre, hiszen meg kell tanulni megérteni a másikat, és ez nem megy másként, mint vele beszélgetve. A harmadik: nem kerülhet sor a vallások közti dialógusra, amíg nem történik meg e vallások alapjainak tanulmányozása. Ezért adtam közre egy sor könyvet, hogy azoknak, akiknek nincs oly sok idejük e tanulmányok folytatására, mint nekem, megmutassam, miről is van szó. Hogyan érthetem meg, hogy csaknem egymilliárd ember mozlím? Ennek kell hogy oka legyen; ez nem lehet merő értelmetlenség. Mindezt tanulmányozni kell, ennek belátása alapvető. Végül pedig: hogy e világ számára nincsen túlélés egy közös világethosz nélkül; közös, maradandó értékek minimuma nélkül; nincsen túlélés belső tartás és kötelező mértékek, standardok, normák nélkül.

-Elegendő-e ehhez az ön által szorgalmazott program? Vajon súlyos kényszerek és

katasztrófák nélkül kialakulhat-e egy ilyen ethosz?

-Kényszerekben és katasztrófákban nincs hiány. Állandóan folynak háborúk, amelyeket a vallások legalábbis legitimálnak vagy éppen inspirálnak. Jugoszláviának negyven-ötven éve volt ahhoz, hogy a náci korszak bűntényeiről, a horvát usztasákról beszéljenek; mint ahogy arról is, hogy a szerbek miket tettek, amikor ők voltak hatalmon; lehetett volna beszélni arról is talán, amit a mozlímok tettek korábban. Mindez lelkiismeret-vizsgálat lett volna, kölcsönös megbocsátást és bizalmat lehetett volna egymástól kérni az újrakezdéshez. Ezt azonban elmulasztották, és ezzel elmulasztották azt, hogy összejöjjenek és beszélgessenek. Azt hiszem, hogy amire a hazámban, Svájcban lehetőség volt – ahol sok összeütközésre és polgárháborúra is sor került –, arra megvolt a lehetőség az egykori Jugoszláviában is.

A vallások persze nem képesek mindennek a megoldására, de egyedül képesek annak előmozdítására, ami megint csak hiányzik a mostani Jugoszláviából: a szívek megtérésére gondolok. Amíg ilyen sok gyűlölet van az emberek szívében, és csak arra figyelnek, hogyan lehet visszahódítani valamit, akkor soha nem lesz béke. De ki változtathatná meg az emberek szívét? Bizonyára nem a politikusok, de még csak a jogrend sem, még kevésbé szerződések. Ebben csak egy ethosz, csak a vallások tudnának segítséggel szolgálni.

Ami számomra reménytelinek tűnik, az az, hogy ma minden keresztény templomban sok olyan ember van, aki számos tekintetben hozzám hasonlóan gondolkodik. Sőt, minden vallásban vannak olyan emberek, akik a nemzetek és vallások közti békéről, a vallások dialógusáról, a világethosz jelentőségéről mondott alapgondolataimban osztoznak.

-Vannak azonban ezzel ellentétes indíttatású vallási csoportok, vallásra hivatkozó törekvések, amelyek ezt súlyosan veszélyeztetik.

-Veszélyesek az olyan csoportok, melyeknek tagjai azt gondolják, hogy másokat megölhetnek Isten nevében. Hogy ezek aztán mozlímok, zsidók vagy keresztények, az édesmindegy. Ez a fanatizmus különösen véressé és gyilkossá válik, mert ezek az emberek azt gondolják, hogy valójában nem is a saját nevükben, hanem Isten nevében teszik, amit tesznek, pedig ez embertelen és vallástalan...

Egy másik veszély a tekintéllyel és az önkénnyel függ össze. Nemcsak a katolikus egyházban áll ez fenn, hanem a zsidóságban, Izrael államban is vannak olyan tendenciák, melyek felülről akarják meghatározni azt, hogy mit is szabadjon az egyes embernek; hogy mit ehet és mit nem ehet; hogy mi történhet az El-Al légitársaság gépein és mi nem. Ezek továbbra is domináló rendszerek, holott a vallásnak szolgálnia és nem uralnia kellene, hogy az emberek segítségére legyen. Ha pedig vallási potentátok a hit uraivá válnak, akkor küzdeni kell ellenük. És e tekintetben sem teszek különbséget, hogy katolikus püspökökről vagy pápákról, vagy református, zsidó, vagy mozlím potentátokról van-e szó. Nagyon sokat ártott a vallásnak, hogy uralmi

intézményként lépett fel. Szerencsére ma minden egyházban sokan vannak, akik ezt megértették – az én példaképem a katolikus egyházban XXIII. János, aki megmutatta, hogy egy pápának sem kell feltétlenül mutatóujját felemelve járnia, vagy mindig a szexualitásról beszélnie. Ő volt az, aki megmutatta, hogyan tud az egyház nyitni, hogyan válik vendégszeretővé. Akkoriban volt a katolikus egyháznak a legnagyobb hite a reformáció óta. Azt remélem, hogy egy új mozgalom alakul a mi egyházunkban, amely előremutat és az egyház újra vendégszeretővé válik; melyben a vallás, mondhatni legjobb formájában mutatkozik.

1996

Eredeti (de rosszul olvasható) [cikk itt](#).